

Lodovico Guicciardini, *Beschrijving van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland, Nederlandstalige uitgave uit 1612*

P 148 - 151

(De bijvoegsels van Petrus Montanus zijn nog niet in deze tekst opgenomen en vertaald.)

Beschrijving van Wachtendonk

P 148

Wachtendonk ligt aan de rivier de Niers op twee mijl van Geldern.

Erkelenz ligt op de grens met het hertogdom Gulik, op vier mijl van Roermond en is een goede stad.

Dit zijn al de versterkte en ommuurde steden van Gelderland. Ze zijn allemaal machtig door een grote bevolking en rijkdom. Hierna volgen de zes niet versterkte steden, met als eerste:

Laag-Keppel¹ ligt aan de Oude IJssel op een halve mijl van Doesburg.

Isselburg ligt aan dezelfde Oude IJssel op een mijl van Anholt. Hier is Petrus Burrus geboren, een geleerd man in alle wetenschappen. Hij schreef veel boeken, zoals men in het bijzonder in de reeds vermelde Bibliotheca kan zien.

Gendt ligt aan de Waal op een mijl van Nijmegen.

Batenburg ligt aan de Maas op ongeveer dezelfde afstand, twee mijl, van Nijmegen als van Tiel. Dit is (zo zegt men) een heel oude plaats. Want de inwoners vertellen heel overtuigd dat dit de eerste burcht was die door Bato werd gesticht, over wie ik reeds uitgebreid heb gesproken. De burcht werd dan ook naar hem vernoemd. De stad hoort toe aan de edele heer Willem van Bronckhorst.

Het belangrijke **kasteel van Montfort** ligt op een mijl van de Maas en op een mijl van Roermond.

Echt ligt op een kleine mijl van Montfort en ligt bij een bos dat naar de stad Echterwald werd genoemd.

Culemborg is een leen van Gelre, maar er bestaat twist of het ook tot het territorium van Gelre behoort. Het is gelegen op de linker oever van de rivier de Lek op een mijl van Buren. Het is een degelijke stad met een grote oppervlakte en is een heerlijkheid met rechtspraak. Onlangs werd ze

¹ Vormde vroeger samen met Hoog-Keppel: Keppel
L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden, Nederlandstalige uitgave, 1612*
Beschrijving van Wachtendonk, p. 148-151

door koning Filips verheven tot graafschap. Het gebied hoort toe aan de heren van deze heerlijkheid die nog veel andere goederen bezitten.

P 149

Buren is geen leen van Gelre en behoort ook niet tot het grondgebied van Gelre zoals velen schrijven. Het is een gebied op zichzelf, maar gelegen binnen de grenzen van het hertogdom. Ze ligt nabij de rivier de Linge aan een klein watertje, dat lang geleden de naam kreeg van Molengracht. Ze ligt op een mijl van Tiel en is een redelijk grote stad met een zeer sterk kasteel.

Ze is ook een graafschap met grote rechtspraak over veel dorpen en omliggend gebied. In deze stad is Joannes Perennius geboren, een geleerd man en groot dichter, evenals Jodocus Lomnius², een belangrijk geneesheer en bekwaam filosoof, zoals blijkt uit zijn gedrukte werken. Dit is ook de geboortestreek van Hubertus Giphanius³. Hij is nog jong en zeer ijverig aan het studeren, en zeer onderlegd in het Grieks en het Latijn. De moedige heer en graaf Maximiliaan van Egmont is ook van hier afkomstig.

Hij bezat een grote naam en faam en stierf in Brussel in 1549. Zijn dochter huwde met de prins van Oranje. Samen kregen ze een dochter en een zoon. Na haar dood werd het graafschap Buren geërfd door haar eerstgeboren zoon Filips Willem.

Daarmee hebben we nu genoeg verteld over de steden en andere plaatsen in het hertogdom Gelre.

De machthebbers

De bevolking van Gelderland is dapper en strijdvaardig zowel te voet als te paard, maar tegenwoordig zijn ze vooral handelaars. Dit is het laatste volk van Gallia dat ten tijde van Julius Caesar onder het Romeinse Rijk werd gebracht, en behoorde tot de eerste volkeren die zich tijdens de ondergang van het Romeinse Rijk hebben vrij gemaakt. Maar kort erna kwamen ze onder het juk van de Fransen⁴. Zeer snel maakten ze zich ook hiervan los en werden bestuurd door hun eigen heren. Dit gebeurde ten tijde van Karel de Kale, keizer en koning van Frankrijk. Deze heren werden voogd of bewindhebber genoemd en door de bevolking verkozen en aangesteld volgens hun verdiensten. De eerste voogd was Wichard⁵, die (zoals eerder vermeld) samen met zijn broer het kasteel Pont Gelre heeft opgetrokken. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Gerlach⁶ in 910. Om het kort te maken, na hem heersten nog zeven heren uit hetzelfde geslacht als voogd. De laatste heette ook Wichard. Hij liet een dochter na, Adelheid. Zij huwde met graaf Otto van

² Lomnius, Joost van Lom

³ Obertus Gifanus, Hubert van Giffen

⁴ Franken

⁵ Wichard van Pont

⁶ Gerlach I van Pont

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Wachtendonk, p. 148-151

Nassau⁷. Deze werd de eerste graaf van Gelre. Hij bekwam deze titel van keizer Hendrik III in 1079. Maar na het overlijden van zijn echtgenote Adelheid, trouwde hij met de dochter van Gerlach, graaf van Zutphen, die sneuvelde in de veldslag tussen Koenraad, de bisschop van Utrecht, en Dirk V, graaf van Holland. Hierdoor viel dit gebied⁸ ten deel aan het hertogdom Gelre.

Na Otto I kwamen verschillende graven. Otto II⁹ bijgenaamd de Lamme¹⁰ voegde de stad Nijmegen toe aan zijn grondgebied, zoals eerder werd uitgelegd. Rond 1229 heeft hij open steden en dorpen laten omwallen (kleine landheren deden in die tijd zo veel meer dan de hedendaagse grote vorsten), nl. Roermond, Arnhem, Harderwijk, Bommel¹¹ en Wageningen in het land van Gelre, evenals Goch in het land van Kleef. Hij verleende al deze plaatsen stadsrechten. Otto II werd opgevolgd door zijn zoon Reinoud¹², die opgevolgd werd door zijn zoon Reinoud¹³. Deze Reinoud verkreeg op de Rijksdag te Frankfurt in 1329¹⁴ van keizer Lodewijk de Beier de titel van hertog. Op dezelfde Rijksdag verkreeg de graaf van Gulik eveneens de titel van hertog.

P 150

Reinoud II werd, niet zonder twist, opgevolgd door zijn zonen Arnold¹⁵ en Eduard. Na het overlijden van deze broers bleven er twee dochters over van Arnold¹⁶ van twee verschillende moeders, Johanna¹⁷ en Isabella¹⁸. Tussen deze twee dochters ontstond ook oorlog over de opvolging. Maar Isabella¹⁹ overleed zonder nakomelingen. Johanna²⁰ bleef hertogin en haar zoon Willem werd verkozen tot landheer. Hij was de vierde hertog van Gelre, en stierf eveneens zonder nakomelingen. Daarom erfde zijn broer Reinoud IV, hertog van Gulik, het hertogdom en werd de vijfde hertog van Gelre. Na hem erfde zijn enige dochter de heerlijkheid. Zij was gehuwd met Arnold van Egmont, die afstamde van een dochter van de eerste hertog van Gelre. Hij werd de zesde hertog van Gelre.

Zijn zoon Adolf werd door de lange levensduur van zijn vader ongeduldig om als zevende hertog erkend te worden. Op een nacht heeft hij zijn vader in Grave gevangen genomen, en schandelijk en onbeschaamd naar het kasteel van Buren gebracht. Volgens sommige schrijvers werd hij daar zes jaar lang gevangen gehouden. Maar Philippe de Commynes, heer van Argenton, een

⁷ Otto V van Nassau

⁸ Zutphen

⁹ kleinzoon van Otto I

¹⁰ ook: de Paardenvoet of de Hinkende

¹¹ Zaltbommel

¹² Reinoud I

¹³ Reinoud II

¹⁴ 1339

¹⁵ Reinoud III

¹⁶ van Reinoud II

¹⁷ Maria van Gelre

¹⁸ Mechteld van Gelre

¹⁹ Mechteld

²⁰ Maria

lovenswaardige schrijver, toen dienaar van hertog Karel van Bourgondië²¹ en die in deze zaak ook als bemiddelaar is opgetreden, spreekt over zes maanden, wat waarschijnlijker lijkt²².

Ontsteld over dit kwaadaardig gedrag gaven paus Paulus II en keizer Frederik III het bevel aan hertog Karel de Stoute om de vader gewapenderhand te bevrijden. Toen Adolf dit vernam en merkte dat de paus en de keizer hierin tussen kwamen, en omdat hij de macht en kracht van de hertog kende, heeft hij uiteindelijk zijn vader vrijgelaten. Beiden werden door de hertog uitgenodigd in Doullens in Artois. Omdat hertog Karel Adolf een goed hart toedroeg probeerde hij hertog Arnold te overtuigen om zijn hertogdom over te laten aan zijn zoon, en aangezien zijn gevorderde leeftijd tevreden te zijn met de stad Grave en drieduizend gulden per jaar. Hierop antwoordde Adolf heel barbaars en kwaadaardig, dat hij liever zijn vader in een put zou gooien en zichzelf erbij, dan een dergelijk voorstel aan te nemen, en dat zijn vader reeds vierenvestig jaar lang had geregeerd over het hertogdom, en dat het daarom passend zou zijn dat hij zelf over korte tijd aan het bewind zou komen. Voorts kon hij akkoord gaan met de drieduizend gulden, maar hij wilde dat zijn vader het hertogdom zou verlaten en niet meer zou terugkeren. Daarop toonde Karel de Stoute zich zeer verontwaardigd over zoveel wreedheid. Omdat Adolf zijn gramschap vreesde, vluchtte hij vermomd weg naar Gelre. Maar nabij Namen werd hij herkend, gevangen genomen en naar Vilvoorde gevoerd. Vandaar werd hij overgebracht naar Kortrijk, waar hij zolang

Na de dood van hertog Karel werd hij door de Gentenaars bevrijd en zij stelden hem aan tot hun aanvoerder in de strijd tegen koning Lodewijk XI van Frankrijk. Weinig tijd later sneuvelde hij in de veldslag tegen de Fransen bij het beleg van Doornik. Hiermee betaalde hij deels voor zijn barbaarse wreedheid. Maar terwijl hij in gevangenschap zat (zo zegt Jacob de Meyere) kocht Karel de Stoute in 1472 het hele gebied van Gelre en Zutphen van Arnold. Korte tijd later overleed Arnold te Grave. Voor alle zekerheid had hij Karel aangesteld als zijn erfgenaam en zijn zoon Adolf ontferd wegens weerspanning en ongehoorzaamheid.

Maar aangezien de bewoners van Gelre noch de verkoop noch het testament wilden erkennen, is Karel de Stoute met een groot leger naar daar getrokken, heeft met geweld bezit genomen van het gebied, en heeft de bevolking trouw laten zweren.

Om zeker te zijn kocht hij tezelfdertijd van hertog Gerard van Gulik en zijn kinderen alle mogelijke rechten die ze nog konden hebben op het grondgebied van Gelre. Hij gaf het bevel de kinderen van Adolf, Karel en Philippine, te doen opvoeden Vlaanderen. Hierdoor heeft hertog Karel de Stoute deze heerlijkheid verkregen en zijn hele leven lang in vrede in bezit gehad. Na zijn dood kwam het gebied door overerving toe aan zijn dochter Maria²³, die gehuwd was met Maximiliaan,

²¹ Karel de Stoute

²² *Philip. Comineus lib. 4. cap. 1. Historiae.*

²³ Maria van Bourgondië

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Wachtendonk, p. 148-151

later Rooms-keizer. Maar toen de Geldersen deze Maximiliaan niet als hun heer wilden erkennen, was hij hierover zo ontstemd dat hij met een geweldig leger optrok naar 's-Hertogenbosch. De Staten van Gelderland waren hierdoor zo bevreesd dat ze zich snel bedachten, zich overgaven en hem trouw zwoeren.

Op deze manier bracht Maximiliaan deze provincie zonder bloedverlies, alleen door ontzag, tot vrede en hield ze onderdanig. Dit duurde tot Karel, de zoon van Adolf (nadat hij samen met de graaf van Nassau nabij Béthune door de Fransen was gevangen genomen en weer vrijgelaten)

P 151

terugkeerde naar Gelre. Zonder enig probleem heeft de bevolking hem ontvangen als hun wettige heer en hem trouw gezworen. Zo werd hij erkend als achtste hertog van Gelre.

Hij was een strijdlustige vorst en heeft oorlog gevoerd tegen al zijn machtige burens, in het bijzonder tegen hertog Albrecht van Saksen, leenheer van Friesland en gouverneur van een deel van de Nederlanden in naam van Maximiliaan en zijn zoon Filips²⁴. Ook voerde hij oorlog tegen de bevelhebbers en gouverneurs van keizer Karel de vijfde, zoon van Filips van Oostenrijk²⁵. Uiteindelijk kwam het tot een eerste verdrag te Gorinchem in 1528²⁶, en daarna opnieuw te Grave in 1536²⁷ met volgende voorwaarden: hertog Karel zou als hertog van Brabant en graaf van Holland het hertogdom Gelre bezitten als leenheer van de keizer, en na hem zijn wettige kinderen. Maar indien hij geen kinderen naliet zouden deze gebieden terug toekomen aan keizer Karel of zijn erfgenamen. Hertog Karel stierf kort erna in 1538 zonder kinderen. Bijgevolg keerden deze gebieden rechtmatig terug onder keizer Karel de vijfde.

Maar hertog Jan van Kleef en van Gulik deed beroep op de oude rechten in het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. Daartegen kwam de bevolking, die hij onlangs tijdens de ziekte van hertog Karel met zachte hand of met geweld onder de heerschappij van de Fransen trachtte te brengen in opstand. Meer waardering hebbend voor de opkomende dan voor de ondergaande zoon verkozen ze zijn jonge zoon Willem tot landheer. Deze kwam inderhaast over naar Gelre, werd aanvaard en ingezworen als landheer. Bij de dood van hertog Karel werd hij bevestigd als landheer, en eveneens bij het overlijden van zijn vader hertog Jan in 1539. Hierdoor had de keizer geen recht of reden meer om zich als landheer van dit gebied te laten erkennen. Daarenboven voerden in 1542 de koning van Frankrijk en hertog Willem van Kleef oorlog tegen de keizer terwijl deze in Spanje verbleef.

²⁴ Filips de Schone

²⁵ Filips de Schone

²⁶ Vrede van Gorinchem

²⁷ Verdrag van Grave

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Wachtendonk, p. 148-151

Het jaar daarop trok de keizer met een machtig leger snel en krachtig op tegen de hertog en het hertogdom. De hertog, bevreesd en overweldigd door deze machtige vijand, heeft terstond bij overeenkomst al zijn rechten overgedragen aan de keizer. De Staten van het gebied hebben de overeenkomst vrijwillig aanvaard onder zekere voorwaarden, inbegrepen in het vredesverdrag. Op die wijze kwamen het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen weer onder het bewind van het Oostenrijkse Huis en keizer Karel de vijfde als hun vorst in 1543. Later werd ook Filips in 1549 aanvaard en ingezworen door al deze Staten als hun wettige heer. En tot heden wordt Gelre bestuurd door de graaf van Megen, in naam van de koning.

Zo besluiten we hier onze beschrijving van Gelre en Zutphen, en gaan verder met andere gebieden.